

BRUGSE EN IEPERSE GIJZELAARS VOOR KONING EN GRAAF, 1328-1329. EEN ADMINISTRATIEF DOSSIER.

M. VANDERMAESEN °

Een recente publicatie over de opstand van Westelijk-Vlaanderen tegen graaf Lodewijk van Nevers in 1323-1328 behandelde in haar epiloog de repressie die de opstandelingen trof na de nederlaag te Cassel (23-24.08.1328)¹. De grootste aandacht ging hierbij naar het lot van de individuele volksmenners en opstandelingen, Willem de Deken op kop. "De repressie uitgaande van koning en graaf was grondig en onverbidlijk. Een echt schrikbewind brak los", zo wordt gezegd².

Die repressie uitte zich op korte termijn door de terechtstelling van de voornaamste menners, onderwerpen van steden, dorpen en individuen onder waarborg van het leveren van gijzelaars, confiscatie der goederen van gevluchte opstandelingen, en op iets langere termijn door het intrekken der stadskeuren en hun amendering in centralistische en monarchale zin, en tenslotte in het ontzenuwen van nieuwe opstandige bewegingen door een financiële uitputting der steden³.

Elk van deze facetten veronderstelt een vorm van organisatorisch talent bij de machthebber. Deze moest immers oog hebben voor de planning, het ogenblik en de middelen van uitvoering, de keuze van de verantwoordelijken, de administratieve verwerking en het beoogde en/of het bereikte resultaat.

° Dr. geschiedenis, werkleider bij het Rijksarchief te Brugge, p/a Academiestraat 14, 8000 Brugge.

1. J. Sabbe, *Vlaanderen in opstand 1323-1328*, Brugge, 1992, blz. 77-85.

2. Sabbe, *a.w.*, blz. 77.

3. F. Blockmans, *De bestraffing van de opstand van Brugge en van Westelijk Vlaanderen in 1328*, in: *Beknopte Handelingen van het 15de Vlaams Filologencongres*, Gent, 1940, blz. 38-45.

Een van de meest opzienbarende maatregelen was wel het opvorderen van gijzelaars om de opgelegde straffen te doen uitvoeren⁴. Niet alleen de individuen waren hierbij betrokken doch ook de gemeenschappen die een aantal volwassen mannen, actief in uiteenlopende economische sectoren, een tijdlang moesten missen.

In deze bijdrage beperken we ons tot de gijzeling te Brugge en te Ieper, ofschoon ook het Brugse Vrije en verschillende andere steden onder deze maatregel te lijden hadden. We willen de operatie van 1328-1329 schetsen in haar chronologisch en administratief verloop. Bijzondere aandacht zal worden besteed aan enkele gevolgen op persoonlijk vlak voor de betrokken gijzelaars. Tevens stellen we een document uit dit gijzelaarsdossier voor nl. een reglement of statuut dat oplossingen aanreikt voor een aantal problemen waarmee een gijzelaar tijdens zijn "dienst" kon geconfronteerd worden.

Gijzeling en vordering

Het principe van de gijzeling is van oudsher gekend en universeel verspreid. Volgens de meest algemene definitie is de gijzelaar een mens die zich in de macht bevindt van diegene die een vordering heeft, met het oog op een "verzekerdheid" (D.: Sicherung) inzake de uitvoering van die vordering. In de genese van de rechtsstaat blijkt de techniek van de gijzeling voor te komen in de primitieve stadia van zowat alle maatschappijvormen en dit zolang het recht niet over afdoende dwangmiddelen beschikte.

In het volkenrecht treft men gijzelaars aan n.a.v. vredesverdragen, wapenstilstanden, losgeldbetalingen, enz.. Men onderscheidt verdragsgijzelaars en eenzijdige gijzelaars. Van in de Oudheid kent men verdragsclausules waarbij gijzelaars gewisseld werden als waarborg tot eerbiediging van de overeenkomst. Dit raakte in onbruik op het

4. Enkele facetten van de gijzelname van 1328-1329 werden reeds besproken door D. Vandenauweele, *De Brugse gijzelaarslijsten van 1301, 1305 en 1328. Een komparatieve analyse*, in: Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis Société d'Emulation te Brugge, CX, 1973, blz. 105-167, en M. Vandermaesen, *De rekening der Brugse gijzelaars 1328-9/1338-1341*, in: HEm., CXV, 1978, blz. 1-16. Vermeld door Sabbe, a.w., blz. 77.

Dit is tuingheue den ghysel somme van vinderlike die laghen te troue te poun en te poun
den welken gheconferreerd was bi ald' ghemeneere poort te gheue van xxij den woeden
en vi daghen van elken daghe die gte tomorse vand' welke dat hem betacle was als 24
te ghysle weeren van xij daghen Dus heuet men elken betacle van xxij woeden van
elken daghe drie gte toren dat comt op elken drie pond drie saeligh gte de ghefeten
emghen die stouen binne han ghyselscapen of die haer ghyselghele in paussaante ome
min gte scolden also die rekeninghe hier naer wel selacst.

In de eerste huutgheuen den porten.

Vogel ghildes dekenes wedue en jac haer suene ou' ghildolue de deken	.iiij lb. iiij s. g.
marie boude boude louts wedue ou' boude boude louts	.iiij lb. iiij s. g.
voort ofte ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.
yaertin van essen ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.
jan van langhedone ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.
kate gill spoghelmahe wed' en robin wbracht ou' gill den spoghelmahe	.iiij lb. iiij s. g.
philips van douche ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.
Willem vand' porten fwo ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.
philips chact ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.
Rog van coudebrauc ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.
Jac vanden leene ou' lamf vanden leene sinen vad'	.iiij lb. iiij s. g.
Jan van valensine ou' hem zeluen	.iiij lb. iiij s. g.

loc 1 lb. iiij s. g.

Afbeelding 1: Bladzijde uit de rekening van gijzelgelden van 1328 (S.A.B., r. 272 : Confiscaties en gijzelaars)

einde van de 18de eeuw en wordt nu door het volkenrecht verworpen⁵.

Ook het middeleeuws privaatrecht, en later het publiekrecht, o.a. in de stedelijke keuren, kende de gijzeling. Het evolueerde hier tot een dwang- en veiligheidsmiddel, gehanteerd door een overheid die slechts het tot stand komen van de vrede beoogde. Het was tevens een middel om de openbare rust te beveiligen, nl. door de rumoerigste leden van de ruziënde families of clans tot gijzelschap te vorderen⁶.

In voorliggend dossier maakten de koninklijke ordonnanties van 10 september 1328 voor Ieper en 20 december 1328 voor Brugge de vorderingen kenbaar. Aan Ieper werd gevraagd de bevoegdheden der schepenen te eerbiedigen en tegenover hen geen hoofdmannen meer aan te stellen, de politieke bannelingen te laten terugkeren, de stedelijke verdedigingsmiddelen te ontmantelen, en het gemeen te ontwapenen. Wie geen onroerend goed bezat werd onder het gemeen gerekend. Filips VI eiste verder nog de uitvoering van alle eerder gesloten Frans-Vlaamse verdragen en behield zich bovendien het recht voor te allen tijde regulerend in het stadsbeleid op te treden. Ofschoon anders verwoord legde hij aan Brugge gelijkaardige strafmaatregelen op. Hier wordt duidelijker de afbraak van de stadsmuren en de demping van de wallen geëist vóór 23 april 1329, evenals de ontwapening van alle ambachtslui vóór 14 januari 1329. Anders dan te Ieper ontnam Filips de stad Brugge het recht de ongeldbelastingen (maletote = indirecte belastingen) te heffen tenzij deze uitdrukkelijk door hem werden toegestaan. Op 7 oktober 1328 legde de nieuwe Brugse schepenbank te Damme de eed van trouw af aan graaf Lodewijk en kreeg er zijn vredesvoorwaarden te horen. Slechts een fragmentair en summier verslag van deze gebeurtenis bleef bewaard⁷.

5. *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*, heruitg. A. Erlar en E. Kaufmann, I. Band, Berlijn, 1971, trefwoord *Geisel*, kol. 1445-1451, met verdere bibliografie.

6. R.C. Van Caenegem, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, [Verhandelingen van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, Klasse der Letteren, nr. 19], Brussel, 1954, blz. 264-280.

7. Rijksarchief Gent (R.A.G.). Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Verzameling de Saint-Genois, nr. 1448, fragm.

Chronologie

In het kader van de opstand van 1323-1328 wordt voor de eerste maal gewag gemaakt van het leveren van gijzelaars door de opstandige steden in het antwoord van graaf Lodewijk van 23 augustus [1328] aan de prior van de Carmelieten te Brugge. Deze trad op als woordvoerder van de Bruggelingen die op het ogenblik van het oprukken van het koninklijk leger in Vlaanderen peilden naar de bedoelingen van koning en graaf, en naar de voorwaarden van de onderwerping⁸. In zijn antwoord eiste graaf Lodewijk een onvoorwaardelijke onderwerping en de uitlevering van een aantal gijzelaars die *de koning en hijzelf* zouden opeisen. Vooralsnog is geen sprake van een nauwkeurig aantal. Toch menen wij hieruit te mogen afleiden dat het principe van de opeising van gijzelaars reeds eerder door beide vorsten was besproken en beslist. Verbanningen, gedwongen pelgrimstochten of gijzelaars waren trouwens gekende middelen uit het arsenaal van repressiemaatregelen⁹.

De bestraffingsgedachte rijpte trouwens reeds jaren voordien in het grafelijke kamp. Een overeenkomst tussen graaf Jan I van Namen en de stad Gent, gesloten op 22 november 1325, regelde bijv. de confiscatie en verdeling van de buit, al kon men het einde van de "oorlog" niet voorzien¹⁰. De Franse tussenkomst in 1328 achterhaalde dit akkoord.

8. I. Diegerick, *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville d'Ypres*, dl. II, Brugge, 1854, nr. CCCLXXX, blz. 8-9. Het stuk is niet gedateerd doch werd door Diegerick onder het jaartal "1326" geïnventariseerd. Deze brief werd door graaf Lodewijk op een 23e augustus te Gent afgeleverd. Na vergelijking met zijn itinerarium blijkt slechts het jaar 1328 in aanmerking te komen.

9. C. Wyffels, *Nieuwe gegevens betreffende een XIIIde eeuwse "democratische" opstand: de Brugse "Moerlemaye" (1280-81)*, in: Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, CXXXII, 1966, blz. 41-42 vermeldt verbanningen en terechtstellingen na de opstanden te Dowaaï en Sint-Omaars in 1280. In 1281 leverde Ieper gijzelaars aan de graaf (G. Espinas en H. Pirenne, *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre, Première partie: Des origines à l'époque bourguignonne*, dl. 3, Brussel, 1920, nr. 849, blz. 680; G. Doudelez, *La révolution communale de 1280 à Ypres*, in: *Revue des Questions historiques*, LXVII, 1938, nr. 2, blz. 58-78; nrs. 3 en 4, blz. 3-25; LXVII, 1939, nr. 1, blz. 21-70) terwijl 328 borgstellende Bruggelingen werden geëist (Wyffels, *a.w.*, blz. 77).

10. Stadsarchief Gent (S.A.G.), Verzameling oorkonden Van Duyse en De Busscher, nrs. 332 en 331 (kopie van voorgaande); uitg. J. Bovesse, *Le comte de Namur Jean Ier et les événements du comté de Flandre en 1325-1326*, in: *Hand. Kon. Comm. Gesch.*, 131, 1965, bijlage 5, blz. 444-447: ...hebben overeen ghedreghen ende gheordeneert

Toen na de nederlaag te Cassel duidelijk werd dat de opstandelingen het pleit definitief verloren hadden haastten de betrokken steden en gemeenten zich om in navolging van Ieper en Brugge hun onderwerping aan koning en graaf aan te bieden. Alle inspireerden zich op omzeggens hetzelfde formulier met de geijkte clausule van belofte tot levering van gijzelaars naar goeddunken van de graaf¹¹.

Gijzelaars uit Ieper

Ieper gaf zich op 2 september aan het oprukkende Franse leger over¹². Op 10 september maakte Filips vanuit zijn legerkamp voor Ieper de voorwaarden bekend waaronder hij de overgave van de stad wilde aanvaarden¹³.

In de eerste plaats eiste hij het onmiddellijke vertrek van 500 wevers en 500 volders uit de stad en uit het graafschap Vlaanderen en dit voor een duur van drie jaar. We voegen dadelijk hieraan toe dat in deze koninklijke ordonnantie op geen enkel ogenblik sprake is van "gijzelaars"¹⁴. De betrokkenen moesten eenvoudig het land verlaten (*wident...lidit mil qui doivent widier...*). De vermelde termijn van drie jaar ging dadelijk in (*...des maintenant...*) en zou een einde nemen op 1 november 1331. Alvorens terug te keren moesten ze zich aanbieden bij de baljuw van Amiens of van Vermandois om het vereiste getuigschrift van hun aanwezigheid aldaar op te halen.

Het werd vanzelfsprekend geacht dat zij naar Frankrijk zouden vertrekken (*...et pourront aler par toutes austres villes de nostre royaume...*).

van al den verbuerden goeden die verbeurt sullen siin in enghen tiden te comene van den daghe van heden voert an in wat manieren dath sal siin in dit orloghe...

11. Zie bijv. Muide en Hoeke (13 september 1328) (R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, reeks de Saint-Genois, nrs. 1444 en 1445). De reeks akten van onderwerping werd overgeschreven in het zogenaamde "Tweede Cartularium van Vlaanderen", bewaard op de Archives départementales du Nord te Rijsel onder het nummer B 1562.

12. J. Viard, *La guerre de Flandre*, in: Bibliothèque de l'École des Chartes, 83, 1922, blz. 376; Sabbe, *a.w.*, blz. 73. De volmacht van het Ieperse stadsbestuur aan zijn afgevaardigden om de onderwerping aan te bieden dateert van 30 augustus 1328 (I. Diegerick, *a.w.*, nr. CDXXIX, blz. 50-51).

13. Espinas en Pirenne, *a.w.*, nr. 887, blz. 750-753.

14. Zoals vermeld door J. Viard, *a.w.*, 375-382. D. Van den Auweele, *a.w.*, blz. 108, en Sabbe, *a.w.*, blz. 77.

In een eindclausule verduidelijkte Filips toch dat de Ieperlingen ten zuiden van de Somme moesten blijven. Hij beseftte dat zij zich zonder deze bepaling zeer vlug nabij de grens met Vlaanderen zouden vestigen en opnieuw een potentieel gevaar opleveren voor de herstelde orde.

Deze ordonnantie bevatte nog geen lijst van de 1000 gevraagde bannelingen. Hun namen - geen 1000, maar 808 - komen voor op een afzonderlijke rol¹⁵. Wij telden 422 wevers, 224 volders, 154 leden van kleine neringen, en 8 namen zonder aanwijsbaar beroep. Men bleef dus veraf niet alleen van het initiële aantal doch ook van de beide contingenten van 500 wevers en 500 volders. We merken echter ook op dat de hier vermelde lijst noch intitulatio noch zegeling draagt, en slechts een werkdokument kan geweest zijn.

Uit andere bron vernemen we dat koning Filips van Ieper ook de levering van 300 gijzelaars eiste en bekwam¹⁶. De koninklijke ordonnantie terzake en de datum waarop ze werd afgeleverd blijven vooralsnog onbekend.

De samenstelling van beide groepen (en lijsten) was met grote haast gebeurd en gaf aanleiding tot een aantal onnauwkeurigheden en misverstanden. Zeer vlug bleek immers dat 97 wevers en volders die opgeroepen werden als gijzelaar eveneens voorkwamen op de lijst der 1000 die de stad voor drie jaar moesten verlaten. Op verzoek van het Ieperse stadsbestuur ontsloeg Filips hen op 17 september van de gijzelaarsdienst doch weerhield hen op de lijst der 1000 bannelingen¹⁷.

Eveneens op 17 september herstelde Filips een beoordelingsfout. Hij bracht het aantal van 1000 Ieperlingen uit de eerste groep terug

15. Espinas en Pirenne, *a.w.*, nr. 890, blz. 758-769. De uitgevers telden 814 namen incl. de personen vermeld in toegevoegde notities die echter niet als banneling kunnen aangezien worden.

16. *Id.*, *a.w.*, nr. 888, p. 754-755, op datum van 17 september: *Comme par certaine ordenance, faite par la délibération de nostre conseil avec les eschevins et conseil de la ville d'Ypre pour le bien de paiz et de tranquillité d'icele, nous eussions receu en ostage trois cenx personnes de la dite ville, a nous bailliez par les diz eschevins et conseil...* De tekst van deze ordonnantie bleef niet bewaard.

17. *Id.*, *a.w.*, nr. 888, p. 754-755. In de week van 8 tot 15 oktober kreeg Janne van Douay opdracht *...100 namen te copierne...* (G. Des Marez en E. De Sagher, *Comptes de la ville d'Ypres de 1267 à 1329*, dl. 2, Brussel, 1918, blz. 900).

tot 800¹⁸. Dit gebeurde op verzoek van het stadsbestuur dat hem wellicht duidelijk maakte dat het vertrek van zoveel ambachtslui (1000 + 300) de stedelijke economie te zwaar zou treffen¹⁹. Wie voorkwam op de lijst mocht terugkeren en was ontslagen van verdere verplichtingen²⁰.

De Ieperse gijzelaars vertrokken uiterlijk op 6 september naar Saint-Quentin en Péronne, hun standplaatsen²¹. Bijna wekelijks kregen zij daar het bezoek van stadsambtenaren²², hetzij voor de uitbetaling van een vergoeding²³, hetzij om probleemgevallen op te lossen²⁴.

Het is niet duidelijk wanneer het epos der Ieperlingen een einde nam. Op 5 mei 1329 verleende Filips aan alle Vlaamse gijzelaars toelating om naar hun woonplaats terug te keren, met uitzondering echter voor die van Ieper en Kortrijk²⁵. In de week van 17 tot 24 juni doet stadsklerk Jehan de Bourlike nog een verplaatsing (waarheen?) om de gijzelaars te "bevrijden"²⁶. Een laatste vermelding van de Ieperse gijzelaars vindt men in de stadsrekening van 1329 op datum van 16-

18. Id., a.w., nr. 889, blz. 756-758. De uitgave vermeldt 198 namen.

19. Id., a.w., nr. 889, blz. 756-758: *...desiranz la paiz et tranquillité d'icele... pour le profit et bien commun de la dite ville.*

20. Id., a.w., ibid.: zij waren blijkbaar tussen 10 en 17 september reeds vertrokken (*...soient issuz d'icelle obeissament...*). Alle naamlijsten kwamen in dezelfde week tot stand: *Janne van Douay van te copierne de lettre van der compositie die jeghen den coninc ymaact was, ende van te copierne de namen van den 1000 die ysent waren over de Somme, ende 2 andere lettren te scrivene, ende van copierne de namen van 200 personen die ycoren waren omme weider te kerne...* (Des Marez en De Sagher, a.w., blz. 893).

21. Des Marez en De Sagher, a.w., blz. 860: ten laatste op 17 september kregen Jan Stoutegherne en Willem de Ruut een vergoeding voor hun tocht van 11 dagen met de gijzelaars naar Saint-Quentin en Péronne.

22. Id., a.w., blz. 904 tot 975, passim.

23. Id., a.w., blz. 905, 951, 968.

24. Diegerick, a.w., II, nr. CDXL, blz. 59: op 24 januari stemde Filips VI in met de terugkeer van een aantal gijzelaars mits hun vervanging door een gelijk aantal Ieperlingen. In maart 1329 gebeurde dit nogmaals (Des Marez en De Sagher, a.w., blz. 963: *...omme l voyage ydaen te Perone ende te Sint-Quintins omme de ghiselen te wisselne...*).

25. Diegerick, a.w., II, nr. CDXLVIII, blz. 64-65. Men is hier aangewezen op deze enige analyse van dit document. De Brugse gijzelaars bleven nochtans langer van huis weg.

26. Des Marez en De Sagher, a.w., blz. 970: *...omme l voyage ydaen omme den ghiselen te doen delivrerne...*

23 september wanneer een serjant en een klerk van Saint-Quentin vergoed worden voor hun moeite “...van dat zi pijnnden met den ghiselen...”²⁷. Wegens het verlies van de latere stadsrekeningen zijn gegevens van na 1329 niet meer beschikbaar.

Op 5 oktober 1329 kondigde Filips een lijst van 253 verbannen Ieperse ambachtshui af die op verzoek van het stadsbestuur naar Vlaanderen mochten terugkeren. Tegen hen was geen bewijs van medeplichtigheid aan de opstand gevonden. Bovendien werd nogmaals de nadruk gelegd op hun “noodzakelijke aanwezigheid” in de stad²⁸. De vooropgezette eindtermijnen werden dus onverminderd geëerbiedigd niettegenstaande tegemoetkomingen aan kleine groepen. Terloops merken we op dat in deze akte nog steeds sprake is van 1000 bannelingen.

Brugse gijzelaars voor Filips VI

Op 8 september 1328 zegelde de stad Brugge op haar beurt de akte van onderwerping aan koning en graaf en beloofde alle gewenste gijzelaars te zullen leveren²⁹. De volgende dag gaf de stad haar gezanten de volmacht deze onderwerping aan koning en graaf aan te bieden³⁰.

Op 11 september aanvaardde Filips VI de Brugse knieval en maakte, wat hem betrof, zijn eis voor de uitlevering van 500 Brugse gijzelaars bekend, met de gelijktijdige aanstelling van 4 koninklijke commissarissen die belast werden met de keuze van de gijzelaars³¹, nl.

27. Id., a.w., blz. 975.

28. Espinas en Pirenne, a.w., nr. 891, p. 769-773: *...pour se que plusieurs des personnes comprises ou nombre des mil dessusdit ont esté trouvez depuis estre sanz mauvais soupeon, et necessaires pour demourer en ladite ville...*

29. Parijs, Archives Nationales (A.N.), J 997, nr. 11: *Et par che prometons sanz delay a baillier et a donner ostages tant et telz comme il leur plaira a prendre en ledite ville.*

30. A.N., J 997, nr. 12, met dezelfde clause van levering van gijzelaars als in voetnoot 29.

31. A.N., J 997, passim: *...et neantmoins voelliens avoir des maintenant cinc cenx hommes de ladite ville de Bruges telz comme il nous plaira pour demorer en hostage ou liu ou es lius et le temps que nous volrons. ...Sacent tout que pour eslire et prendre lesdis cinc cenx hommes...nous avons commis et commettons par ces lettres...*

Robrecht van Vlaanderen, heer van Cassel³², en de koninklijke raadsheren Walram van Luxemburg, André de Florence en Pierre de Cugnières³³.

Koning Filips deelde bij deze gelegenheid mee dat hij nog vóór 25 december 1328 zijn bestraffingsordonnantie aan Brugge zou kenbaar maken. Intussen wou hij in elk geval voorkomen dat de stad in haar oude zonde zou hervallen en liet zich daarom de beëdigde en schriftelijke belofte van onderwerping overhandigen samen met de toezegging dat Brugge hem 500 gijzelaars zou leveren als waarborg voor de uitvoering van de ordonnantie³⁴.

Het toezicht op de "normalisatie" van de toestand in Vlaanderen lag in de handen van hoger vermelde gevolmachtigden die o.a. tot taak hadden de 500 gijzelaars die Brugge aan de koning moest leveren ook daadwerkelijk bijeen te krijgen.

Aangezien het aantal van 500 gijzelaars voor de koning slechts op 11 september bekendgemaakt werd, liet dit aan de commissarissen bijzonder weinig tijd over om hun keuze op een verantwoorde basis vast te leggen. Zij legden hun lijst immers reeds op 17 september voor aan het Brugse stadsbestuur met het verzoek de uitgekozenen tegen 20 september te Rijsel te verzamelen van waaruit ze naar hun verblijfplaatsen in Frankrijk zouden vertrekken³⁵.

32. Robrecht van Vlaanderen, heer van Cassel (ca. 1275-1331), zoon van graaf Robrecht van Bethune en oom van graaf Lodewijk II van Nevers, Sympathiseerde aanvankelijk met de opstandelingen doch koos vanaf ca. 1327 partij voor graaf en koning (M. Vandermaesen, *Robrecht van Vlaanderen, heer van Cassel*, in: Nationaal Biografisch Woordenboek, dl. 6, Brussel, 1974, kol. 79-89).

33. Zie over hen R. Cazelles, *La société politique et la crise de la royauté sous Philippe de Valois*, Parijs, 1958, passim.

34. S.A.B., Politieke oorkonden, nr. 325; de narratio van de ordonnantie van Filips VI van 20 december 1328 werd uitgegeven door L.Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des archives de la ville de Bruges. Section première: Inventaire des chartes*, dl. 1, Brugge, 1871, nr. 325, p. 401-402: *...nous volions avoir...hostages jusques a cinc cens, tels comme il nous plairoit, pour tenir leur hostagement la ou il nous plairoit jusques a tant que nostre ordenance fust accomplie.*

35. A.D.N., B 263, nr. 5901, waarbij de koninklijke commissarissen de lijst van de Brugse gijzelaars bekend maken *...nous avons esleu v^e ostages de le ville et de la communauté de Bruges desquelz li non sunt escrit ci dessous...*, gedeeltelijk uitgegeven door H. Stein, *Les conséquences de la bataille de Cassel pour la ville de Bruges et la mort de Guillaume de Deken, son ancien bourgmestre (1328)*, in: B.C.R.H., 9(1899)647-653; besproken door D. Van Den Auweele, a.w., p. 107-109, die terecht opmerkt dat slechts 494 namen vermeld worden terwijl de commissarissen zelf sterk

We kunnen slechts veronderstellen dat Filips niet talmde op het eenmaal ingeslagen pad en "zijn" Brugse gijzelaars, naar het voorbeeld van Ieper, derhalve vlug de weg naar Frankrijk opstuurde. Dit betekent dat zij na de afroeping der namen op 17 september amper 1 tot 2 dagen tijd kregen om in te pakken vermits ze op 20 september te Rijsel verwacht werden.

Uit de vergoeding die ze jaren later voor hun gepresteerde dienst zullen ontvangen weet men dat ze vanuit Rijsel verspreid werden over de volgende plaatsen Troyes³⁶, Provins³⁷ en Parijs, en dat ze er 458 dagen verbleven³⁸, d.w.z. tot omstreeks 22 december 1329. Een supplementair contingent hield te Rijsel verblijf³⁹. Deze laatsten werden achteraf opgeëist als aanvulling voor hen die geen gevolg gaven aan de eerste oproep. Hun dienst duurde 208 dagen.

Uit de eindafrekening blijkt dat uiteindelijk beide groepen 460 + 39 = 499 gijzelaars omvatten wat betekent dat Filips VI, op één na, ook werkelijk de door hem opgeëiste 500 Bruggelingen kreeg⁴⁰.

Brugse gijzelaars voor de graaf

Gelijktijdig met de koninklijke commissarissen stelden medewerkers van de graaf te Brugge een lijst met namen van 353 gijzelaars samen die voor de graaf dezelfde waarborg van onderwerping moesten bieden⁴¹. We kunnen spreken van een volledige samenwerking tus-

de nadruk leggen op het aanhouden van het aantal van 500: *...se il y eust aucuns deffautes en le nomination desdiz ostages en quelcunques manieres ce soit, que il ou nous puissons les deffauz supplier et se trop y eust a moïniser en parfaissant et retenant tousjours le nombre de v^e ostages devantidiz.*

36. Frankrijk, hpl. dep. Aube.

37. Frankrijk, hpl. dep. Seine-et-Marne.

38. M. Vandermaesen, *De rekening der Brugse gijzelaars*, blz. 9.

39. Id., *a.w.*, *ibid.*

40. Id., *a.w.*, blz. 13.

41. R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Fonds de Saint-Genois, nr. 1115; uitg. Th. De Limburg-Stirum, *Codex diplomaticus Flandriae*, dl. 1, Brugge, 1899, nr. 181, blz. 406-412. Vandermaesen, *a.w.*, blz. 10-12.

sen beide administraties vermits een vergelijking van de koninklijke lijst en die van de graaf bijna geen dubbel gebruik van namen aantoon⁴².

Wie zich aanbood vertrok ook daadwerkelijk als gijzelaar. Het contingent voor de graaf stond onder de leiding van ridder Filips van Axpoele die terzake op 26 september door graaf Lodewijk was aangesteld⁴³. Het moet een afmattende tocht geweest zijn vermits de groep reeds op 10 oktober te Nevers was aangekomen waarna ze in drie groepen over het graafschap werden verspreid. De tocht van ca. 700 km werd dus afgelegd in max. 14 dagen, wat neerkomt op 50 km per dag.

Anderzijds moest graaf Lodewijk vaststellen dat een groot aantal van de door hem opgeroepen gijzelaars niet kwam opdagen⁴⁴. Hij besliste daarom op 18.10.1328 om de afwezigen een nieuwe kans te bieden nl. door zich aan te melden nabij het begijnhof van Ten Hoye te Gent binnen de twee weken na de nieuwe oproep. Deze oproep werd vernieuwd op 26.10.1328 met andermaal een termijn van twee weken⁴⁵. We merken op dat de akte van 18 oktober niet alleen betrekking had op de afwezige gijzelaars uit de grafelijke lijst, doch ook op de afwezige gijzelaars voor de koning en op de gevluchte opstandelingen. De grafelijke administratie beheerde dus vanaf deze datum ook het dossier van de koninklijke gijzelaars.

Diegenen die de ultimatus van 18 en 26 oktober hadden genegeerd werden op 2 december 1328 door de graaf en zijn Grote Raad

42. De grafelijke lijst moet zijn opgesteld tussen 17 en 26 september. Op deze laatste datum kreeg ridder Filips van Axpoele de opdracht de (grafelijke) gijzelaars uit Brugge, uit het Vrije en elders uit Vlaanderen naar Nevers te vergezellen (R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Chronologisch gerangschikt supplement Wyffels, nr. 613, notarieel verslag van de aankomst der gijzelaars te Nevers en hun verdeling over de hun aangewezen verblijfplaatsen in dit graafschap).

43. R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, supplement Wyffels, nr. 613. Een bevelschrift was gericht aan Filips van Axpoele zelf, een andere expeditie werd afgeleverd onder een algemeen adres.

44. Algemeen Rijksarchief (A.R.A.), Oorkonden van Vlaanderen, Eerste reeks, nr. 2159: *...vele van denghenen diere gheordineert waren ne sijnre niet comen also alst hen bevolen ende gheboden was.*

45. R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Verzameling de Saint-Genois, nr. 1451.

veroordeeld tot verbanning en confiscatie van hun goederen⁴⁶. De betrokkenen waren nochtans voor de gevolgen verwittigd.

Van het totale aantal van 353 Brugse gijzelaars voor de graaf vervulden 209 personen hun dienst in het graafschap Nevers, 52 kregen een verplichte verblijfplaats in Vlaanderen en 17 kwamen nooit opdagen. We kunnen slechts vermoeden dat de 75 overigen een vooralsnog onbekende verblijfplaats toegewezen kregen.

Een blik achter de schermen

In het stadium van de samenstelling van de oproepingslijsten ging men uiterst nauwkeurig te werk. Toch verliep de uitvoering van geheel deze operatie "gijzelaars" niet geheel vlekkeloos. De korte tijdspanne waarin de naamlijsten moesten worden samengesteld, menselijk falen en misverstanden konden voor de betrokkenen nare gevolgen meebrengen. We moeten echter de wijze bewonderen waarmee de toenmalige verantwoordelijken van verschillende administraties, zowel in Vlaanderen als in Frankrijk, de gerezen problemen zo vlot mogelijk poogden op te lossen. We tonen dit aan met enkele voorbeelden uit het Brugse luik van het gijzelaarsdossier.

In de eerste plaats was het vrij vervelend én door de koning én door de graaf te worden opgeëist. In dergelijk geval drong één der beide partijen niet verder aan en deed afstand van "zijn" gijzelaar. Lammin van Tielt en Pieter Soykin, volders, Gherwin Mont, visser, en enkele anderen verdwijnen spoedig uit de grafelijke lijst en worden achteraf uitbetaald als gijzelaars van de koning.

De afstand van een gijzelaar, en derhalve vermindering van het oorspronkelijk vastgelegde aantal, kon in uitvoering van het statuut aanleiding zijn tot het aanspreken van een vervangend familielid. Dit viel blijkbaar niet steeds in goede aarde: Jan van Provende fs. Pauwels Wacharmerme verhuisde van de graaf naar de koning (en werd uitbetaald spijs laattijdig opduiken), doch [zijn neef] Jan fs. Jan Wacharmerme was niet in het minst opgetogen voor een vervanging en koos het hazenpad.

46. A.R.A.. Oorkonden van Vlaanderen, reeks I, nr. 2158; afschrift in één der cartularia van Vlaanderen bewaard op de Archives départementales du Nord te Rijsel, B 1562, f° 275r°-278r°.

De identificatie van de gijzelaars met hun familienaam, evt. met toenaam, was een andere bron van misverstanden. We verwijzen naar het geval van Pieter de Kerseghietere die op basis van zijn naam onder het ambacht der kaarsgieters was opgeroepen doch in werkelijkheid lid was van het ambacht der kousscheppers⁴⁷. Op grond van informatie verzocht ruwaard Rogier Briseteste de baljuw van Gent om de betrokkene over te halen om naar Brugge terug te keren.

Jan Berenpoot vormde een ander probleem. Zoals tal van Bruggelingen die zich te ver in de opstand hadden geëngageerd verkoos hij om na de nederlaag niet naar zijn woonplaats terug te keren. 15 getuigen hadden hem in de grafelijke enquête immers afgeschilderd als opstandeling. Hij hoopte wellicht rehabilitatie te bekomen door toch gijzelaarsdienst voor de koning te leveren. Hij werd op 17 september 1328 als kousschepper-gijzelaar opgeroepen doch begaf zich rechtstreeks naar Parijs. Zijn verstek - ook na 18 oktober stelt men zijn afwezigheid vast - leidde ongetwijfeld tot de confiscatie van zijn bezittingen, en dit terwijl hij te Parijs reeds was aangekomen en zich aldaar regelmatig als gijzelaar voor controle aanbood. Ter vrijwaring van zijn rechten in Vlaanderen liet hij door de *prévôté* te Parijs een getuigschrift afleveren en bezorgen aan de grafelijke administratie. Dit document van 27 oktober 1328⁴⁸ miste zijn uitwerking niet vermits men hem niet langer als voortvluchtig op de lijst van 2 december aantreft⁴⁹.

Selectie en schuldvraag

Het voorgaande voorbeeld van Berenpoot stelt de vraag naar de selectiecriteria die bij de samenstelling van de lijsten werden gebruikt. Ging het om een willekeurig staal van de bevolking, 500 inwoners uit de verschillende socio-economische geledingen van

47. Zie bijlage 2.

48. R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, reeks Chronologisch supplement Wyffels, nr. 615.

49. We verwijzen nog naar gelijkaardige rechtstreekse aanmeldingen van Brugse gijzelaars bijv. te Troyes op 4 en 6 oktober 1328 (R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, reeks de Saint-Genois, nr. 1450), te Parijs op 26 oktober (*ibid.*, nr. 1452).

Brugge? Of ging men die 500 zoeken in het gezagsvijandige segment onder de Bruggelingen? En indien dit zo was hoe bepaalde men dan de graad van ieders schuld? Kon dit alles in dergelijk korte tijdspanne?

Men moet hierbij voor ogen houden dat de gijzelname in wezen slechts een drukkingsmiddel was om de voorwaarden van de overwinnaars - koning en graaf - te aanvaarden en hieraan een begin van uitvoering te geven.

De Brugse stadsadministratie beschikte over een nuttig en in principe onmiddellijk bruikbaar demografisch hulpmiddel, nl. de militielijsten zoals we ze kennen van het begin van de 14de eeuw tot 1338-1340⁵⁰. Hiermee kon dadelijk een staal of groep Bruggelingen samengesteld worden voor mogelijk gijzelaarschap. Een vergelijking van de gijzelaarslijsten en de registers der herevaarden toont echter grondige structurele verschillen aan. Aldus vindt men van een indeling in zestendelen bij de gijzelaars geen spoor. Het onderzoek wordt bovendien bemoeilijkt door de ongelijke indeling en benaming der ambachten. Van de 53 ambachten in 1338-1340 komen er 13 niet voor bij de gijzelaars, andersom vindt men 2 ambachten niet terug. Tenslotte moet nog rekening worden gehouden met splitsingen of samenvoegingen binnen het ambachtswezen. De enige gelijkenis betreft de volgorde der textielambachten zowel in de gijzelaarslijsten als in de herevaarden. Het blijft dus mogelijk dat deze bron op een of andere wijze bij de samenstelling der lijsten in 1328 werd gebruikt.

Volgens Robrecht van Cassel en zijn gezellen werd elke persoon op hun lijst van 17 september individueel aan een voorafgaand onderzoek onderworpen vooraleer als gijzelaar aangeduid te worden. Bedoelden zij met "*qualité*" ieders graad van opstandigheid⁵¹? Menselijkerwijze mag wel worden aangenomen dat bekende gezagsgezinden - personen of families - buiten schot bleven. Anderzijds kan uit de Ieperse bronnen alvast afgeleid worden dat alwie in september 1328 terecht of onterecht ook maar van de geringste sympathie voor het ideeëngoed van de opstandelingen werd verdacht een plaats op de verbannings- en gijzelaarslijsten kreeg. Indien hun familiele-

50. J.F. Verbruggen, *Het gemeenteleger van Brugge van 1338 tot 1340 en de namen van de weerbare mannen*, Brussel, 1962, blz. 10-15.

51. Stein, *Les conséquences*, blz. 653: *...avons esleu lesdis ostages...a grant diligense, considérée le qualité des personez dessusdites et de cascade d'icellez...*

den achteraf het stadsbestuur van hun goede trouw konden overtuigen volgde een voortijdige terugroeping en eerherstel⁵². Misschien speelde hier ook een even ruime beoordeling van collaboratie mee als na de Moerlemaye toen alwie niet uit Brugge was gevlucht na de eerste opstootjes als medeplichtig aan de opstand werd aangezien⁵³.

De zogenaamde “enqweste” van Brugge kan mee aan de basis van de samenstelling der lijsten gelegen hebben. Ze werd opgesteld door Rogier Briseteste en Diederik Noothaec, ridders, en Diederik van Belsele, baljuw van Brugge, allen grafelijke raadsheren⁵⁴. Het onderzoek werd vanuit Brugge gevoerd, derhalve na de onderwerping van de stad⁵⁵.

Men vergeet echter niet dat deze tekst deel uitmaakte van het strafrechtelijk onderzoek door de grafelijke administratie naar misdaden begaan tijdens de opstand en niet de bedoeling had reeds tot besluiten te komen tegen 17 september 1328, dag waarop de eerste 500 gijzelaars werden aangewezen⁵⁶. Hij bundelt trouwens een aantal deelonderzoeken naar overtredingen door Bruggelingen sinds 1325, o.a. medeplichtigheid bij de dood van Robrecht van Zaamslag te Kortrijk (midden juni 1325), mishandeling van graaf Lodewijk tijdens zijn gevangenschap (midden juni-begin december 1325), inbreuken op de Vrede van Arques (19 april 1326), de bestorming van de kerk te Aardenburg (midden mei 1327), enz. Hiervoor was meer tijd nodig dan die ene week, zelfs indien men veronderstelt dat de

52. Espinas en Pirenne, *a.w.*, nr. 891, blz. 770: *...pluseurs des personnes comprises ou nombre des mil dessus dit ont esté trouvez depuis depuis estre sanz mauvais soupeon...*

53. C. Wyffels, *Nieuwe gegevens*, blz. 70-71.

54. R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Reeks de Saint-Genois nr. 1431; uitg. N. De Pauw, *L'enquête de Bruges après la bataille de Cassel, documents inédits publiés*, in: *Compte rendu des séances de la Commission Royale d'Histoire*, 5e reeks, dl. 9, 1899, blz. 673-688). Diederik van Belsele werd aangesteld als baljuw van Brugge omstreeks juli 1327 doch kon zijn functie slechts opnemen na 23 augustus 1328 (A.R.A., Oorkonden van Vlaanderen, 2e reeks, nr. 137).

55. De Pauw, *a.w.*, blz. 688: *Chest l'enquete faite et oye en le ville de Bruges...*

56. Achteraf werd de opeisingslijst van de koninklijke commissarissen gebruikt in het onderzoek naar diegenen die voor vervolging in aanmerking kwamen. De lijst van 17 september 1328 bevat nl. een aantal aangestipte en niet-aangestipte namen. Beide groepen werden uitgesplitst en binnen hun categorie in dezelfde volgorde overgenomen op afzonderlijke lijsten. Eén der groepen wordt omschreven als *pourtrait*, d.w.z. vervolgd. De betekenis van deze term voor de individuele opstandeling zal onderzocht worden in een bijdrage over confiscatie en verbanning.

grafelijke partij reeds vóór 23 augustus 1328 een deel van de informatie had verzameld.

Opvallend is wel dat een aantal in deze bron met name genoemde Brugse opstandelingen voorkomt op de koninklijke lijst. Dit kan erop wijzen dat Filips VI zich de eerste keuze voorbehield en de grootste verdachten uit Vlaanderen wegwilde.

Uit de bron blijkt tevens dat de onderzoekers konden rekenen op de hulp van "insiders". Men mag hen herkennen onder die Brugse vooraanstaanden die niet toevallig na de nederlaag der opstandelingen een zetel innamen in het stadsbestuur⁵⁷. Het waren ook zij die het nodige gezag en de informatie bezaten om de graad van collaboratie van sommige beschuldigten te matigen⁵⁸.

De samenstelling van de lijsten door Filips VI en graaf Lodewijk gebeurde o.i. door gebruik te maken van bestaande werkdokumenten uit de stedelijke administratieve en socio-professionele structuren. Hierop werd een eerste summiere selectie toegepast op grond van gekende informatie over politieke gezindheden van groepen en enkelingen.

Het "statuut"

Wellicht op verzoek van het Brugse stadsbestuur of van de gijzelaars vaardigden de koninklijke commissarissen - eveneens op 17 september - voorliggend reglement uit dat de rechtspositie van de gijzelaars vastlegde⁵⁹.

57. De Pauw, *L'enquête...*, blz. 683-684: *Ende alle de vorseide personen die sijn gheexamineerd ende ghelesen vor den here Willem van der Stove...*, en 15 andere prominenten. Men vergelijkte deze lijst met diegenen die zich op 14 december 1328 borg stellen achter de schuldbekentenis van Brugge voor een lening van 20.000 ponden van Parijs aangegaan bij de compagnie der Peruzzi (S.A.B., Politieke Oorkonden, nr. 323; de lijst van hen die de akte zegelden vindt men bij Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, dl.1, nr. 323, blz. 390-399), Willem van der Stove, burgemeester van Brugge en onafgebroken lid van de schepensbank van 1328 tot 1338, grafelijk raadshere van 1333 tot 1338.

58. De Pauw, a.w., blz. 674: *...Willem Canin was ondregghen van scepenen ende gaven hem 1 goet gheruchte.*

59. Bekrachtigd door Filips VI te Parijs op 4 oktober 1328 en bewaard in een vidimus door Hugues de Crusy, garde van de prévôté van Parijs, op 19 december 1328 (A.N., J 569, nr. 6).

Aangezien graaf Lodewijk eveneens en om dezelfde reden gijzelaars opeiste bleef een reactie van deze groep niet uit. Zij eisten de uitbreiding van het toepassingsveld van de koninklijke ordonnantie op hun persoon. Rogier Briseteste, grafelijk ruwaard te Brugge, bracht dit verzoek aan graaf Lodewijk over en liet niet na hierbij een afschrift van de ordonnantie te voegen⁶⁰.

De Vlaamse gijzelaars vertrokken liever niet rechteloos naar Frankrijk in een toestand die in hun stadskeuren niet was voorzien. De tijdelijke bescherming die Filips "zijn" gijzelaars bood stemde dezen in elk geval zeer tevreden, tot spijt van hun grafelijke lotgenoten.

Wellicht ging graaf Lodewijk op het verzoek in vermits de gijzelaars bij hun aankomst in Nevers vernamen dat ze eveneens bewegingsvrijheid genoten mits zich elke morgen bij de plaatselijke burggraaf aan te bieden⁶¹.

We vinden in ons dossier alle elementen terug die door het internationale recht bij een gijzelaarschap worden onderscheiden⁶²:

"Gijzelaars zijn uitsluitend natuurlijke personen. De gijzelheer daarentegen kan ook een instelling met rechtspersoonlijkheid zijn zoals een Staat, een stad,..."

"De gijzelname is een verzekering van een rechtsoverdracht en mag derhalve niet verward worden met een gevangenschap". De koninklijke ordonnanties van 10 september 1328 voor Ieper en van 25 december 1328 voor Brugge verwoordden die rechtsoverdracht. Van gevangenschap was geen sprake.

"De gijzelheer beperkt de persoonlijke vrijheid van de gijzelaar, doch de graad van beperking kan wisselen naargelang de aard van de vordering of de inschikkelijkheid van de gijzelheer". In voorliggend geval waarborgde Filips de vrijheid van beweging doch beperkte deze tot de aangewezen standplaatsen. Opsluiting in een ker-

60. R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Verzameling de Saint-Genois, nr. 1446. Hoewel de destinataris van deze akte niet met naam vermeld wordt blijkt uit de inhoudelijke gegevens - Briseteste, gijzelaars naar Aalst, enz.- dat hier graaf Lodewijk bedoeld is.

61. R.A.G., Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Chronologisch Supplement Wyffels, nr.613.

62. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, heruitg. A. Erlert en E. Kaufmann, I. Band, Berlin, 1971, trefwoord Geisel, kol. 1445-1451.

ker werd uitgesloten. Wel was een dagelijkse aanmelding bij het betrokken stadsbestuur of de baljuw verplicht (Art. 1). Dit stemde overeen met de vrijheid van beweging toegestaan in het stedelijk recht⁶³. Dat koning en graaf hun gijzelaars naar Frankrijk, resp. het graafschap Nevers lieten overbrengen week af van de gangbare beperking van de keuze van de gijzelplaats door de vorst⁶⁴.

De betrokkene mocht er zijn beroep uitoefenen om in zijn "broodwinning" (*pain gagnier*) te voorzien (Art. 1). Dit laatste bood een oplossing voor het principe dat de gijzelaar gewoonlijk inlag op eigen kosten⁶⁵. Aangezien men voor onbepaalde tijd vertrok en rekening houdend met de sociale en economische toestand van de meeste gijzelaars kon niet verwacht worden dat zij met voldoende geldmiddelen op pad gingen. Ieper zorgde voor enige hulp nog tijdens de gijzelperiode, Brugge vergoedde zijn gijzelaars slechts vanaf 1338 na een nieuwe regimewisseling. Deze tussenkomsten stoelden wellicht op de diepgewortelde familiale en collectieve solidariteit, de zogenaamde "giseltere"⁶⁶.

"De gijzelaar is vrij wanneer de rechtsvordering vervuld is of wanneer een tussenoplossing een einde maakt aan de gijzeling". We bezitten geen schriftelijk besluit waarbij koning en/of graaf de gijzeling beëindigden. Op 22 december 1329 oordeelden beiden blijkbaar dat Brugge voldoende de aangegane verplichtingen was nagekomen en stuurden de gijzelaars naar huis. De schepenbanken waren herbemand, de inning van het ongeld gebeurde onder het toezicht van koning en graaf, en slechts de eigenaars van onroerende goederen in de stad mochten hun wapens behouden⁶⁷. Betalingen uit hoofde van financiële verplichtingen jegens koning en graaf werden uitgevoerd⁶⁸. De Brugse keuren waren geamendeerd. De Ieperse stadsrekening 1328-1329 bewijst dat daar onder het toezicht van de koninklijke commissaris-

63. Van Caenegem, *Het strafrecht in Vlaanderen*, blz. 278.

64. Idem, *a.w.*, blz. 278.

65. Idem, *a.w.*, blz. 274.

66. Idem, *a.w.*, *ibid.*

67. S.A.B., Politieke Oorkonden, nr. 326, akte van Filips VI dd. 8 januari 1329 met bevestiging of versoepeling van enkele punten uit de ordonnantie van 20 december 1328.

68. S.A.B., Politieke Oorkonden, nrs. 327, 328 en vooral 338.

sen de omwallingen werden ontmanteld⁶⁹. Ook van hieruit kwam de geldstroom naar de beide schatkisten op gang⁷⁰ (Art. 7).

“Tijdens het gijzelaarschap behoudt de gijzelaar zijn rechtsstatuut nl. hij mag niet gedood noch gekwetst worden, hij kan niet aan derden worden doorgegeven d.w.z. verhandeld, hij mag niet verplicht worden tot arbeid t.v.v. de gijzelheer”. Het koninklijk vrijgeleide stond hiervoor borg vanaf het vertrek uit Vlaanderen tot bij de terugkeer (Art. 3).

“Het gijzelaarschap verliest zijn bestaansreden wanneer de rechtsvordering niet vervuld geraakt of de gijzelaar door eigen optreden de procedure verstoort bijv. door een vlucht(poging). In deze gevallen boette de gijzelaar soms met zijn leven doch meestal volgde een omzetting in blijvende gevangenschap.” Wie zich aan de oproep tot gijzelschap onttrok of voortijdig zijn standplaats verliet veroordeelde zichzelf automatisch tot levenslange verbanning uit Brugge met alle strafrechtelijke gevolgen vandiën (Art. 4). Ook in het publiekrecht werden de gijzelvlucht en de weigering in te gaan op de opeising als gijzelaar zwaar gestraft⁷¹.

Voorliggende tekst voorzag echter nog in bijkomende waarborgen en wilde bij voorbaat voor andere praktische problemen in een oplossing voorzien.

Filips VI verleende opschorting van rechtsvervolging en van strafuitvoering omwille van eerdere veroordelingen voor de duur van de gijzeling. Deze maatregel betrof slechts zaken waarbij de koninklijke rechtspraak betrokken was. De rechten van de graaf van Vlaanderen en van derden werden uitgezonderd (Art. 2). In een volgend artikel echter worden deze beide partijen eveneens verplicht tijdelijk van hun vorderingen af te zien, tenzij de zaak geen uitstel kon dulden (Art. 5).

Wanneer een gijzelaar zonder reden zijn standplaats verliet of wanneer hij voor een procesvoering weggeroepen werd was zijn stads-

69. Des Marez en De Sagher, *a.w.*, blz. 1002-1016. Op 18 mei 1328 vaardigen koninklijke commissarissen het werkschema voor de afbraak der Ieperse stadsversterkingen uit (Diegerick, *Inventaire*, II, nr. CDXLIX, blz. 65-66). Op 26 september stelt Filips VI de gedeeltelijke sloop ervan vast (Idem, *a.w.*, II, nr. CDLII, blz. 67-68).

70. Diegerick, *a.w.*, nr. CDXLVII, blz. 64, en nr. CDLX, blz. 73.

71. Van Caenegem, *a.w.*, blz. 279.

bestuur, in dit geval Brugge, verplicht een vervanger te leveren (Art. 4 en 5). Vervanging werd eveneens voorzien bij verhindering door ziekte of omwille van een "redelijk" motief. In dit geval mocht de oudste zoon zich aan een oproeping verwachten, of, bij ontstentenis ervan, een "aanvaardbaar" persoon (Art. 6). Deze verplichting verviel wanneer de gijzelaar tijdens zijn diensttijd overleed (Art. 4). De techniek van plaatsvervangers of "wissels" was inderdaad ook voorzien in de stadskeuren⁷².

Besluit

De bestraffing van de Vlaamse opstandelingen na hun nederlaag te Cassel in 1328 is in haar krachtlijnen gekend. De onderliggende bedoeling nl. de versteviging van het grafelijk gezag ten koste van de stedelijke autonomie en weerbaarheid werd duidelijker dan ooit. Om het voordeel van de overwinning te behouden en de nodige beslissingen te kunnen doordrukken eisten en verkregen zowel koning Filips als graaf Lodewijk bij de onderwerping van elke stad of gemeente een aantal gijzelaars. Het grootste aantal viel ten laste van Brugge en Ieper. Het pijnlijk gemis van een belangrijk percentage economisch actieve inwoners, vooral wevers en volders, bleek echter een werkzaam drukkingsmiddel in handen van koning en graaf. De opgeroepen gijzelaars konden zich bovendien niet aan hun plicht onttrekken vermits elk verstek bij voorbaat bestraft werd met confiscatie van goederen en eeuwige verbanning uit Vlaanderen.

De gijzelingsoperatie zelf verliep zonder gekende incidenten. De koninklijke en grafelijke administraties bewezen een doeltreffendheid die nog al te zeer onderschat wordt. Juridische en praktische problemen werden ondervangen door de afkondiging van een reglement of statuut dat een aantal bepalingen van het privaats- en publiekrecht inzake gijzeling in deze zaak toepasbaar stelde.

De gijzeling nam een einde toen koning en graaf oordeelden dat aan de meeste van hun eisen een begin van uitvoering was gegeven.

72. Van Caenegem, *a.w.*, blz. 272-273.

BIJLAGEN

1.

Robrecht van Vlaanderen, Walram van Luxemburg, Andreas van Firenze en Pierre de Cugnières, gevolmachtigden van koning Filips VI van Valois in Vlaanderen, vaardigen een reglement uit voor de 500 gijzelaars die de stad Brugge als waarborg voor haar onderwerping aan de koning moest leveren.

[Brugge], 17 september 1328

- A. Origineel niet voorhanden.
- B. Afschrift gevoegd bij de brief van Rogier Briseteste, ridder en grafelijk ruwaard te Brugge, aan graaf Lodewijk II van Nevers met het verzoek vanwege de stad Brugge dit reglement ook toepasbaar te stellen op het contingent gijzelaars dat door de graaf was opgeëist, Brugge, 25 september [1328]. Zegel op enkele staart van perkament afgerukt. Gecancelleerd. Rijksarchief Gent, Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Verzameling de Saint Genois, nr. 1446. - Vidimus door Hugues de Crusy, *garde de la prévôté*, (19 december 1328) van een vidimus door Filips VI van Valois (4 oktober 1328). Archives Nationales te Parijs, J 569, nr. 6.
- C. Vermelding: J. De Saint-Genois, *Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre...*, Gent, 1843-1846, nr. 1445, blz. 420-421.

Nous Robert de Flandres, seigneur de Cassel, Waleranc de Lussenbouch, seigneur de Ligni, chevalier, Andrieu de Florence, clerc, tresorier de Paris, Pieres de Quignieres, chevalier et conseiller dou roy no seigneur, faisons savoir a tous ke sour l'estat de v^e hostages ke li bourgmestres, eschevins, conseil et toute la communauteit de le ville de Bruges doivent bailler au roy no seigneur par la vertu de le submission que il lui ont faite et par la ordinance ke il en a ordiné, nous comme messagé doudit roy no seigneur envoiet a Bruges pour eslire lesdis v^e hostages et pour faire autres choses a nous commises avec luer dependances avons otrié et consenti les declaration ki s'en sieuwent.

[1].Premierement ke lidit hostages ne seront mie mis en prison fermee ne en fiers ne en loijens pour cause de l'hostagement, mais tenront luer hostagement en aucunes boines villes ki luer seront assignees depar le roy le temps de l'hostagement durant, et se presenteront cascun jour devant la justice de la ville en devant celi ke li roys vaura a ce deputer, et porront faire luer mestiers et leur pain gaingnier loialment se il leur plaise.

[2].Item lidit hostages parmi lor hostagement faisant n'en porront iamais estre aproces d'aucun meffait cha en ariere par le roy ne par ses officials ou ministres, ains seront quite parmi tel hostagement de toutes paines et amendes, de tous meffais du temps passee, de tant seulement que al roy appartient, sauf al conte de Flandres et a partye tout leur droit en toutes parties.

[3].Item lidit hostages seront au conduit et en le sauve garde dou roy alant, demourant et revenant des hostages.

[4].Item se aucuns desdit hostages se defaict d'aler au lieu des hostagemens ou des lieux se dapartoit sans congiet ou sans gré dou roy il n'en porroit jamais retourner en le ville de Bruges, anchois en seroit bannis a tous jours, et se il retourneroit justice en seroit faite comme de banit et seroit la ville tenue de bailler ent un autre au lieu de celi, mais se aucuns mouroit de sa mort naturele le temps de l'hostagement durant la ville ne seroit mie tenue de bailler autre au lieu de celi.

[5].Item lidit hostage le temps de l'hostagement durant alant demourant et retournant n'en porront estre aproces au pays ou il sont des meffais del temps passee, mais se li cuens de Flandres ou partye le voloient aprochier du paijs de Flandres ledit temps durant li roys aprouvera que la querele sera delaié le temps de l'hostagement durant jusques le temps de l'hostagement fine, ou se la cose ne se pooit bonement delaijer cheli qui seroit aprochies s'en iroit sa querele deffendre et la ville bailleroit un autre au lieu de celi.

[6].Item se aucuns desdis hostages qui seront bailliet fust enpechies de maladye ou d'aucun enpechement raisonnave lidit roys de sa grace prendera ou fera prendre escange ou lieu de celi qui sera ensi enpechies son fil agiet ou autre escange convenable se il n'avoit fil.

[7].Item lidit hostages seront delivres de luer hostagement aussitost que l'ordinance que li roys no signeur voldra ordiner dedens ce Noel sera acomplie.

Et nous devantdit messagé dou roy no signeur avons promis et promettons asdis burghmestres, eschevins, conseil et le communauté de ladite ville de Bruges ke nous procurerons ke lidis roys no signeur toutes lesdites declarations et cascune d'icelles approuvera et ratifieara par ces lettres ouvertes. En tiesmoingnage de laquele cose nous avons ces presentes lettres saiellé de nos propres seals, qui furent faites et donnees le seminedi apres la Sainte Crois en septembre l'an de grace mil trois cens vint et huit.

Tres chier et reddoutes, plaise vous assavoir ke ie fui requis de le ville de Bruges de vous prier et supplijer et il vous prient et supplient pour Dieu ke vous voellies donner tel conduit tele grace comme deseure est dit as vos hostages de Bruges ki sont pries de estre a ce procain mardi a Alost, et se vous voles leur donner plus de grace il en prenderont volentiers car il me samle qu'il sont tant liet qui en sont pris. Nostre sires vous voelle tenir en boin estat. Escript a Bruges le diemence apres le jour de Saint Mahieu.

Rogier Briseteste, vo chevalier, appellent a vo commandement.

2.

[Brugge, 17 september 1328-mei 1329]

Verzoek vanwege Rogier Briseteste, ruwaard van de stad Brugge, aan de baljuw van Gent, om Pieter de Kerseghietere, onterecht opgeroepen als gijzelaar onder het ambacht der kaarsgieters, aan te zetten tot terugkeer naar Brugge om zijn dienst als gijzelaar onder het ambacht der kous-scheppers te vervullen.

A. Rijksarchief Gent, Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Chronologisch Supplement Wyffels, nr. 620.

Bi Rogir Briseteist, ruddere, ruward van der stede van Brucghe.

An erachteghen ende warden den baelliu van Ghent, salut. Baelliu, ic doe u te wetene dat ic ben wel gheinformerd van der wet van Brucghe ende van anderen goeden lieden dat een die gheropen was in ghiselscepe, Pieter de Kerseghietere, de parmentier, niet en es van dien ambacht maer hi es een coussceppere, ende omedat hi van dien ambochte niet en es daerin dat hi dat hi [sic] gheropen was, zoe biddic u of wesen mach dat ghine omme minnen wille helpen wilt dat hi weder kere ende hir in zoe doen dat hi te bat hebbe om minnen wille, ende of ghij ijert wilt dat ic vermach dat laet mij weten. God si met u.

[Rug:] Lettres de escusance de Pieron le Keerseghietere, cauchetier.

3.

Parijs, 27 oktober 1328

Mandement vanwege Hugues de Crusy, garde de la prévôté de Paris, aan de graaf van Vlaanderen en zijn ambtenaren om Hannin Berenpoet, kous-schepper te Brugge, niet verder te vervolgen vermits deze zich te Parijs regelmatig als gijzelaar aanbood.

A. Rijksarchief Gent, Oorkonden van de graven van Vlaanderen, Chronologisch Supplement Wyffels, nr 615.

A haut home noble et puissant le conte de Flandres ou sa gent deputez depar ly en ladicte contee de Flandres, Hugues de Crusy, garde de le prevosté de Paris, salut. Savoir vous faisons que Hannin Berenpoet de Bruges, cauchetier, s'est rendu en hostaiges a Paris si comme nous l'avons veu estre contenu en un rolle a nous envoie ouquel les hostaiges de Flandres sunt escripz, et

si s'est representez acontre les journees a ly assignees si comme mestres Robers de Clichy et Jehans Mangieis, examinateur du Chastelet de Paris, establiz depar le roy no seigneur, et prions depar nous que vous ledit Hannin pour cause desdiz hostaiges ne empeschiez ou molestiez en aucune maniere en corps ne en biens, et se aucuns de ses biens avez pris ou arreste ou empeschiez pour ceste cause, si li faites rendre et delivrer comme il et tout sun bien soient en l'especial garde du roy no seigneur le temps desdiz hostaiges durant. Donné souz le seel de la prevosté de Paris le jeudi avant la feste de Toussaint l'an de grace mil CCC vint et huit. Billet.

[Rug:] Lettres de escusance de Hannin Berempot de Bruges, cauchetier.